A MÁSODIK KERECSENSÓLYOM-VÉDELMI EXPEDÍCIÓ UKRAJNÁBA ÉS A LIFE PROJEKTTERÜLET ELLENŐRZÉSE DOBRUDZSÁBAN, ROMÁNIÁBAN

-

2012

LIFE NAT/HU/000384

A MÁSODIK KERECSENSÓLYOM-VÉDELMI EXPEDÍCIÓ UKRAJNÁBA ÉS A LIFE PROJEKTTERÜLET ELLENŐRZÉSE DOBRUDZSÁBAN, ROMÁNIÁBAN

-

Beszámoló a LIFE09 NAT/HU/000384 program keretében megvalósult ukrajnai és dobrudzsai szakmai útról

2011. május 29. – június 10.

Prommer Mátyás (BNPI), Luca Dehelean (Milvus Group)

Háttér

Az előző évi, 2011-es út folytatásaként, a második kerecsensólyom-védelmi LIFE program (LIFE NAT/H/000384) keretében, 2012-ben ismét ellátogattunk az ukrán sztyepp-övezetbe, amelyet rendszeresen látogatnak a Kárpát-medencében jelölt fiatal madarak, és amely így az egyik kiemelt tartózkodási helyük életük – családalapítás előtti – első szakaszában. Emiatt a terület kiemelten fontos a faj kárpát-medencei állományának védelme szempontjából is.

A LIFE program képviseletében Prommer Mátyás (BNPI) és Luca Dehelean (Milvus Group) utaztak Ukrajnába, hogy további információkat kapjanak a faj ottani helyzetéről, valamint hogy folytassák az együttműködést az ukrán kollégákkal és továbbképzést tartsanak a hatékonyabb védelem érdekében. Hozzájuk csatlakozott Kazi Róbert (DINPI) és Andreea Sandu (Milvus Group). Ukrán részről Maxim Gavrilyuk (a Cserkaszi Egyetem Természettudományi Intézetének igazgatója), Jurij Milobog (a Krivoj Rogi Állami Tanárképző Egyetem Zoológiai Intézetének tanársegédje), Vitalij Vetrov (Krivoj Rogi Tanárképző Egyetem Elméleti és Alkalmazott Ornitológiai Labor) és Vladimir Strigunov (a Krivoj Rogi Állami Tanárképző Egyetem Zoológiai Intézetének professzora) vett részt az úton.

Az egyik öreg tojó kerecsen, a jeladó felszerelése után (Fotó: Prommer Mátyás)

Az ukrajnai utat ezúttal nem csak az indokolta, hogy az előző kerecsensólyom-védelmi LIFE program (LIFE NAT/HU/000096) keretében műholdas jeladókkal ellátott madarak közül számos tett látogatást Ukrajnában, és néhányuk ott is tűnt el, hanem az is, hogy a látogatás időpontjában éppen a területen tartózkodott egy 2011-ben jelölt, fiatal szlovák tojó kerecsensólyom is. Az általa használt terület jellegének, és természetesen a veszélyeztető tényezők megismerése volt a látogatás egyik fő feladata. Emellett a magyar-román csapat segítséget nyújtott két öreg tojó jeladóval történő felszereléséhez is.

Az út során számos fontos információhoz jutottunk.

Élőhelyek, fészkelés

Az út során, a 2011-es úthoz hasonlóan, Ukrajna nyugati részét érintettük, északra és keletre nagyjából Krivoj Roggal behatárolt területig, valamint a Krím-félszigetet jártuk körbe, nem érintve a hegyvidéki régiót. Az élőhelyek szinte csak a Krím-félsziget egyes jól körülhatárolható helyein közelítették meg a természetes állapotokat, egyébként végig az út során főleg intenzív, és helyenként extenzív mezőgazdasági területeken haladtunk keresztül. A 300-350 párra becsült ukrán kerecsenállomány kis részben a természetes területeken, nagyobb részben az intenzív mezőgazdasági területeken található. Az út során elsősorban a korábbi évekből ismert fészkeket látogattuk végig, illetve az útba eső, alkalmasnak látszó helyeket ellenőriztük.

Egykori kerecsen-fészkelőhely a Krímben (Fotó: Prommer Mátyás)

Idén is rendszeresen előfordult, hogy azokon a területeken, ahol az előző években több párt is nyilvántartottak, most csak egy, vagy egyetlen párt sem találtunk. Az expedíció első 5-6 napjában folyamatosan látogattuk az egykori kerecsen-fészkelőhelyeket, anélkül, hogy egyetlen madarat is láttunk volna. Hozzá kell tenni, hogy ez az az időszak, amikor a fiatal madarak kirepülés után

még a fészek közvetlen közelében vannak (ahogy ezt később tapasztaltuk is), így sikeres költések esetén látnunk kellett volna őket.

A fészkek túlnyomó része magasfeszültségű oszlopokon található, természetes (dolmányos varjú, vagy pusztai ölyv) fészkekben. Ugyan az ukrán kollégák néhány helyen kihelyeztek fészekládákat 2010-ben, ezeket még nem foglalták el a sólymok 2012-re sem.

Az út során bejártuk azokat a helyeket, ahol a 2011-ben felszerelt fiatal madarak hosszabb időt töltöttek kirepülés után. Megállapítható, hogy ezek a területek minden esetben rövidfüvű sztyeppek, gyakran települések, elhagyott, vagy működő állattartó telepek közelében, és általában olyan helyen, ahol a közelben van ürge.

Veszélyeztető tényezők

Az előző évhez képest több új információt is sikerült szerezni a veszélyeztető tényezőkről, amellett, hogy sajnos a tavaly feltártak nem változtak.

Áramütés - Az általunk látott élőhelyek túlnyomó részén a függesztett középfeszültségű oszloptípusok a jellemzők, amelyek szerencsére nem jelentenek veszélyt a madarakra. Helyenként azonban Ukrajnában is fellelhetők a „gyilkos" típusú oszlopsorok, amelyek lokálisan veszélyeztethetik a kerecseneket. A kérdés az, hogy a jövőben milyen típusú oszlopokat fognak alkalmazni Ukrajnában.

Mezőgazdaság – Ukrajnában és Oroszországban is széthullóban vannak a tsz-ek (kolhozok), és a magántőke egyre nagyobb teret nyer a mezőgazdasági termelésben. Ennek egyik eredménye az intenzív állattartás elterjedése, és ezzel párhuzamosan az extenzív mezőgazdaság megszűnése. Ez alapjaiban változtatja meg a sztyeppi élőhelyeket is. Bár sok helyen legeltetés nélkül is rövidfüvű marad a vegetáció, ami alkalmas az ürge számára, sok helyen az állattartás felhagyásával/átalakulásával felnő a vegetáció, és eltűnik az ürge.

A magántőke beáramlásának másik „áldásos" hatása az, hogy több pénz jut növényvédő-szerekre. Ez áttételesen a kerecsenek madárzsákmányára (vetési varjú, szalakóta, stb.) lehet hatással.

Nem véletlen, hogy a jelölt madarak nagy része visszafordult Ukrajnába Oroszországból, ahol a folyamat valószínűleg előrehaladottabb fázisban van, és nagy területekről eltűnt az ürge, és jelentősen csökkent a vetési varjú állomány.

Lelövés, mérgezés – Az ukrán kollégák elmondása alapján a veszély lokálisan fennállhat, és leginkább az őszi kacsavadászatok idején, de ez az állományt nem veszélyezteti. Egyes mezőgazdasági területeken a másodlagos mérgezésnek lehet veszélyeztető hatása.

Kiszedés – Talán ez az egyik legsúlyosabb probléma Ukrajnában. Szír és arab befogók járnak Ukrajnába, kifejezetten kerecsensólyomért, amelyeket helyi kereskedőktől szereznek be. A kerecsensólyom feketepiaci ára Ukrajnában jelenleg 200 USD, ami körülbelül eléri az egyhavi átlagjövedelmet. A probléma súlyára jellemző, hogy az egyik ukrán kolléga rejtett kamerával ment be „álvevőként" egy kereskedőhöz, akinél mintegy 30 – az adott évben, Ukrajnában, fészekből szedett – fiatal kerecsensólymot, két északi sólymot, és számos más ragadozómadár-faj példányát filmezte. Sajnos, a hatóság ennek ellenére nem foglalkozott az üggyel. A természetvédelem hatósági szintén

korrupt és nem működik Ukrajnában – ez az ukrán kollégák véleménye. Ugyanez az ember segített 2012-ben a két öreg tojót befogni jelölésre, és tőle megtudtuk, hogy a Krím sztyeppi területeit ismeri és járja, és mintegy 20-30 párt ismer (a becsült krími 120-ból) – jellemzően ezeken a területeken találtunk üres revíreket.

Fotózásra kiszedett másodéves hím kerecsen Bahcsiszerájban (Fotó: Luca Dehelean)

A kiszedés másik válfaja, amikor fotózási célra szedik ki a madarakat. A kedvelt nyaralóhelyeken (pl. a Krím déli részén), és turistaközpontokban sokan abból próbálnak meg pénzt szerezni, hogy pénzt kérnek azért, hogy a turisták fotózhassák magukat egy-egy ragadozómadárral. Utóbbi elsősorban a sasokra veszélyes, mivel minél nagyobb a madár, annál több pénzért lehet fotózkodni, de a sólymokat is érinti, ahogy azt Bahcsiszerájban is láttuk, ahol egy másodéves hím kerecsen, egy fiatal parlagi sas és egy szubadult rétisas voltak „turistacsalogatók". A madarakat tartó fiatalemberektől megtudtuk, hogy a kerecsent és a parlagi sast a közelben szedték, míg a rétisast Ukrajna más részéről vitték oda. Nem bizonyított, de elképzelhető, hogy kapcsolat van köztük, és a solymászati célra kerecsent nagyban értékesítő solymász között. Ők kiszedik a kerecsenfiókákat, a gyenge hímet megtartják fotózni, a többit pedig eladják a solymásznak. A bahcsiszeráji bemutató-madarasok, és a solymász lakhelye között a távolság nem több 40 kilométernél.

Természetes okok – Érdekességként lehet megemlíteni, hogy az egyik löszfal alatt, ahol tavaly sikeresen költöttek a kerecsenek, idén két kerecsensólyom tojást láttunk egy leomlott löszfal-darab maradványain. Feltehetően költés közben leszakadt a párkány, és emiatt meghiúsult a költés.

A szlovák madár tartózkodási helye

Az út időszakában a 2011-ben jelölt szlovák tojó a Krím-félszigettől kb 80 kilométerre északra, Frunze falu közelében tartózkodott. Pont az expedíció ideje alatt, az adóról (valószínűleg a légköri viszonyok miatt) nem jöttek rendesen a jelek, így alapos kutatást szerveztünk az utolsó koordinátákra – eredménytelenül. Később kiderült, hogy a madár jól van, sőt ott volt a területen, amikor kerestük, csak nem sikerült látni.

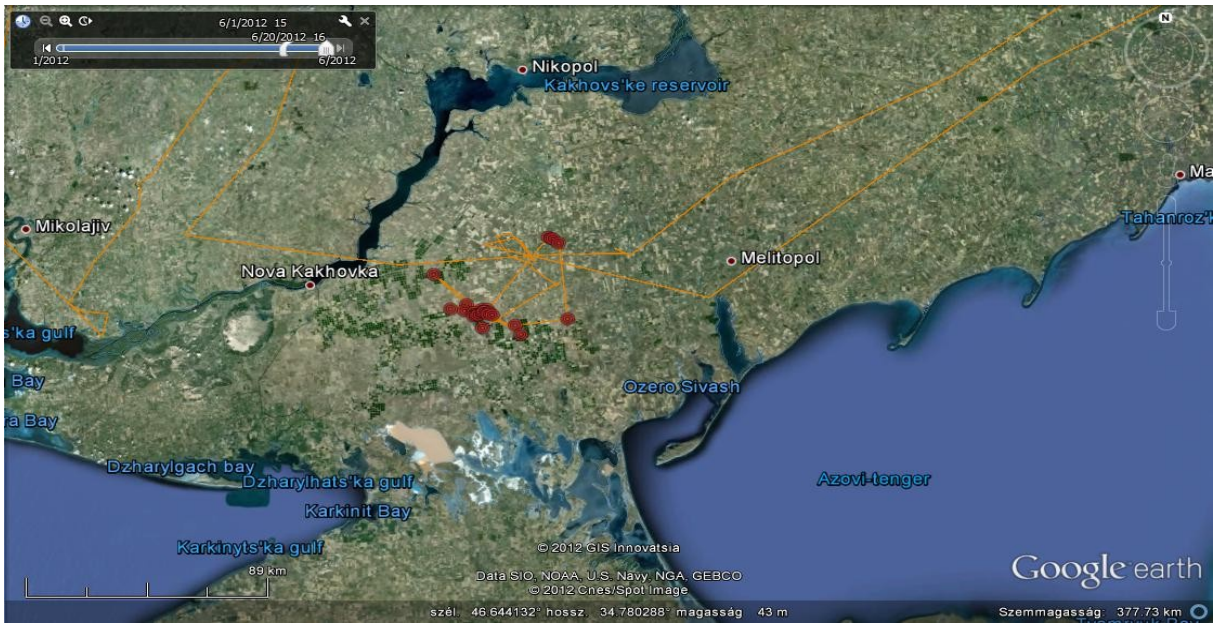

A szlovák jeladós madár ideiglenes tartózkodási helye 2012 júniusában

A terület maga egy teljesen sík, alföldi jellegű mezőgazdasági terület, a krími főcsatornától kb 10 kilométerre, nagy kiterjedésű táblákkal, amelyeknek egy részét öntözik, más részét nem. Illetve vannak parlagon hagyott területek, és kisebb sztyepp-foltok is. Az egész térségben néhány kisebb facsoport, illetve egy sor nagyfeszültségű oszlop van.

A szlovák madár egyik tartózkodási helye az öntözőberendezés volt (Fotó: Luca Dehelean)

A koordinátákat átvizsgálva kiderült, hogy a madár jobbára a nem öntözött részeket használja. Az egyik ponton vetési varjú maradványokat találtunk, feltehetően a kerecsennek esett áldozatul. Különösebb veszélyeztető tényezőt nem találtunk a területen, bár esetleg a felhasznált vegyszerek okozhatnak problémát – de ezt a helyszínen nem tudtuk ellenőrizni.

Egyebek

A kerecsensólymok mellett az út során nyomvonalas kékvércse és vetési varjú felmérést végeztünk. Az út során látott összes telep GPS koordinátáját felvettük. Külön hozadéka a 2012-es expedíciónak, hogy felfedezésre került egy eddig ismeretlen fakókeselyű-telep, a Dél-Krím egyik eldugott szegletében.

Védelmi javaslatok

A veszélyeztető tényezők elleni tevékenységek közül technikailag a fészkek őrzése a legkönnyebben megvalósítható, ugyanakkor ennek hatásosságát a természetvédelem társadalmi támogatottságának alacsony volta, emiatt a lehetséges őrök hiánya, illetve a rendőrség, és a hatóságok hozzáállása erősen megkérdőjelezi.

Az egyik legfontosabb feladat ezért a társadalmi tudatformálás, megjelenés a lakosság felé, a problémák, a következmények és a lehetséges megoldások elmagyarázása, és ezeken keresztül a társadalmi támogatás megnyerése.

A biztonságos fészkelőhelyek kialakítása jelentős segítséget nyújtana a kerecseneknek. A műfészkek kihelyezése növelné a költési sikerüket, és megtelepíthetné őket a fészkelőhely hiányában üres, de egyébként alkalmas élőhelyeken.

Szintén fontos feladat a kormány szemléletének megváltoztatása, és egy nemzeti-nemzetközi lobbimunka elkezdése a hatékony ragadozómadár (és természet)-védelem támogatására. Ennek nem csak arra kell irányulnia, hogy az ukrán kormányt a közvetlen veszélyek csökkentésére/megszüntetésére ösztönözze, hanem foglalkoznia kell az áttételes, közvetett, de veszélyesebb folyamatok (például a mezőgazdaságban tapasztalható változások) negatív hatásainak kiküszöbölésére.

DOBRUDZSA

A LIFE09 NAT/HU/000384 projektterület ellenőrzése

Visszafelé kitérőt tettünk Dobrudzsába, hogy ellenőrizzük az egyik LIFE projektterületet, ahol – az előzetes felmérések alapján – három műfészek került kihelyezésre. A fészkek helyét az ott korábban megfigyelt kerecsenek mozgásának megfelelően tették ki. A három hely közül a legészakabbi sajnos teljesen alkalmatlanná vált a kerecsenek számára az elmúlt hónapokban. A fészkes oszlop közvetlen környékén tucatnyi szélturbina épül, és az ezekhez vezető masszív szervízutakat el is készítették az előző hónapokban. Emellett természetesen épülnek a turbinák is. A délebbre eső két ponton láttunk egy-egy öreg madarat, egymástól kb 10 kilométerre, de költést nem sikerült bizonyítani. Az egyik helyen, egy rossz varjúfészekben, azon az oszlopon, ahonnan egy öreg tojót láttunk elrepülni, mozgást véltünk látni, de hosszabb megfigyelés után sem volt egyértelmű, hogy van-e fióka a fészekben (sajnos, egyáltalán nem lehetett belátni a fészekbe).

Ellenőriztük a régi sziklai költőhelyeket is a Macinban, de sólymot, vagy költésre utaló nyomot egyáltalán nem láttunk.

A LIFE projektterület közvetlen szomszédsága Dobrudzsában (Fotó: Prommer Mátyás)

A térségben szemmel láthatóan intenzíven épülnek a szélerőművek. A fészkes traverzsornál megállva, gyakorlatilag minden irányban láthatók, és egyre újabbakat húznak fel. A – még csak nem is helyi – munkásokkal beszélve kiderült, hogy délebbre még rosszabb a helyzet. Constanta környékén még több épül, és tudjuk, hogy Bulgáriában sem jobb a helyzet. Ezek a szélerőművek valószínűleg komoly akadályt, és kockázati tényezőt jelentenek majd a Feketetenger nyugati partvidékén vonuló madárfajok számára.